

Ірина КОРОТУН,
вчитель-методист вищої категорії ЗОШ № 10
м. Слов'янська Донецької обл.

Розвиток навички читання в 1 класі

Читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе.
В. Сухомлинський

Навчити дітей добре читати – одне з найважливіших завдань початкової школи. Щоб досягти цієї мети, необхідно створити для дитини сприятливі умови, забезпечити кваліфіковане керівництво навчанням, основою якого є знання особливостей процесу читання, володіння ефективними методами й прийомами його застосування.

Існують два різновиди навчального читання – це читання вголос і мовчки. В 1 класі традиційно для нашої школи дітей спочатку вчать читати вголос. Читання вголос має значні переваги. Воно дає змогу вчителю керувати діяльністю школяра і вчасно допомагати на перших кроках, коли дитина вчиться читати склади різних типів та зливати їх у слова. Читання вголос сприяє виробленню навички літературної вимови, формує вміння правильно інтонувати речення тощо.

Важливою характеристикою читання вголос є його швидкість. Школярів треба вчити читати вголос з такою швидкістю, яка б відповідала ситуації, певному комунікативному завданню.

Для першокласників, у яких навичка читання ще не сформована, стає проблема набуття елементарної техніки читання (правильність вимови, швидкість) – це досить складний процес, який забieraє в дітей багато сил і часу. І доки учень не навчиться читати швидко і свідомо, думати і співчувати під час читання, цей процес не принесе йому радості та задоволення. Але, як свідчить практика, формуванню певних навичок сприяє виконання багаторазових тренувальних вправ, які не приваблюють своєю монотонністю й одноманітністю. На кожному уроці слід вводити вправи на швидкість читання. Їх застосовують як засіб вдосконалення артикуляційних навичок, чіткості й правильності вимови. Мета запропонованої системи вправ – знайти такі способи відпрацювання навичок читання, які б діти виконували із задоволенням і цікавістю.

Наведемо кілька вправ на **вдосконалення техніки читання вголос**.

1. Вправи на постановку дихання та розвиток артикуляції або мовна розминка. (Проводиться на

початку уроку 3–5 хвилин. Учні тренують органи мовлення, вчать регулювати дихання). Мета мовної розминки – розвиток рухливості органів мовленнєвого апарату, відпрацювання правильних, повноцінних рухів артикуляційних органів, необхідних для правильної вимови звуків.

- Дихальні вправи (чергування швидкого вдиху через ніс із повільними видихами ротом):

- > "Надути кульку": імітація кульки.
- > "Здути кульбабку": імітація кульбабки.
- > "Здути свічки на торті", імітація тарту.
- > "Танок сніжинок" (учні вирізають сніжинки з серветок, наклеюють їх на картон так, щоб сніжинки рухались. Вдихають повітря носом, а видихають ротом, тримаючи картон на рівні очей).

- > "Літак" (учні кладуть на долоні маленький шматочок вати чи паперу, тримаючи долоньку на рівні рота, дують на "літак", щоб він полетів. Чим далі полетіла ватка, тим краще був зроблений вдих і видих).

- > "Вітерець–вітер–буревій" (повільний видих ротом – сильніший видих – дуже сильний) тощо.

- Вправи для язичка:

- > "Човник" (язичок складається у вигляді човника).
- > "Маятник" (язичок рухається праворуч, ліворуч).

- > "Конячка" (клатання язичком).

- > "Голочка" (язичок, наче гостра голочка, намагається проколоти то одну, то другу щічку).

- > "Смачне варення" (кругові рухи язичка по губах).

- > "Лопатка" (язичок складається у вигляді лопатки) тощо.

- Мовна розминка. (Стати рівно, розправити плечі. Покласти ліву руку на лівий бік вище пояса (чотири пальці – наперед), а праву – на діафрагму (верхню частину живота). На рахунок "і" зробити невеликий видих, на "один – два – три" спокійний вдих через ніс (не піднімаючи плечей), а на рахунок "один" затримати повітря (пауза) і, голосно рахуючи "один – два – три", видихати повітря).

- > Таке ж чергування дихання при звуках [ф], [с], [ш], [р] та ін.

- > Співи. (Таблицю прямих і непрямих складів, скоромовки, чистомовки, заклички, невеличкі віршички діти співають за мотивами відомих пісеньок).

- Вправи на розвиток артикуляції:

➤ Вимова складів: пошепки – голосно, повільно – швидко. (Д о д а т о к 1).

➤ Вимова складів із чергуванням звуків з різною інтонацією [л]–[р], [ч]–[ц], [ж]–[з], [ж]–[ш], [б]–[п]: *Ло – ра – ру – ле – рі – ро – ли – лу – ре – лі – ри – лі*.

➤ Вимова чистомовок. (Д о д а т о к 2).

➤ Робота із скоромовкою (проговорювання в різному темпі за командою вчителя: П – повільно, Н – нормально, Ш – швидко). (Д о д а т о к 3).

➤ Читання групи слів на одному диханні. (Д о д а т о к 4).

➤ Гра "Хто більше". (Читання тексту або вірша на одному диханні з перевіркою, хто де зупинився).

➤ Читання-гудіння. (Учні водночас читають напівголосом один і той самий текст. Перевага такої роботи в тому, що всі діти мають можливість вправлятися у читанні. За такого прийому роботи на уроці збільшується час на читання, який припадає на одного учня. Таку вправу доцільно широко застосовувати під час букварного етапу роботи. На наступних етапах навчання слід обов'язково чітко ставити відповідну мету, що стосується читання вголос).

2. Вправи на подолання регресій.

• Робота із важкими для читання і усвідомлення словами: тлумачення слів, добір синонімів, антонімів, правильне читання слів із дошки разом з учителем, знаходження цих слів у тексті, добір малюнків до слів, малювання, креслення тощо.

• Читання крізь "віконце". ("Віконце" – шаблон, в якому прорізується отвір, крізь який видно 3–5 рядків. Під час читання учень зсуває його донизу, закриваючи опановані рядки).

• "Ритмічне" читання – читання і одночасне постукування олівцем чи ручкою в ході читання.

• Картки для читання, на яких розміщуються вирізки з дитячих журналів, газет, невеликі оповідання, невідомі дітям. Учні читають текст хвилину і помічають, де закінчили. Потім читають цей уривок 2–3 рази з фіксуванням часу. Кількість прочитаних слів щодалі збільшується. Це стимулює дітей до читання.

• Зразок-демонстрація швидкого, правильного, виразного читання вчителем, аудіозапис або читання сильніших школярів.

Римування віршованого тексту (аналіз закінчення рядків та їх позначення відповідними буквами. Наприклад: Зацвіла в долині А

Червона калина, Б

Ніби засміялась В

Дівчина-дитина. Б).

3. Вправи, ігри на розширення кута зору та розвиток антиципації. (Антиципація – передбачення

наступного слова). Добрий читач сприймає не лише той текст, що перебуває у зоні ясного бачення, а й забігає вперед.

• Складові пірамідки. (Склади, слова записані у вигляді пірамідки, коли погляд фіксується на вертикальній лінії). (Д о д а т о к 5).

• Текстові піраміди. (Читання сторінки, розрізаної вертикально на дві половини, які розсуваються на максимальну відстань і читаються вголос).

• Прочитай і розгадай. (На картці – слова, вірші з пропущеними буквами і речення з пропущеними словами, на зворотному боці – ті самі слова, вірші, речення, записані повністю. Учень читає і себе перевіряє або перевірку виконує сусід по парті).

• Таблиця Шульге. (Діти фіксують зір на віконце всередині таблиці і простують олівцем числа від 1 до 25). (Д о д а т о к 6).

• Гра у парах "Відгадай, запам'ятай". (Учні пишуть один одному кілька слів, пропускаючи голосні, обмінюються завданням і відновлюють задумані слова).

• Гра "Хто більше". (Вчитель називає слово, учні добирають інші слова, які за змістом поєднуються із запропонованим). Наприклад: *учень я к и й? Старанний, уважний, організований, охайний* тощо.

• Гра "Пеньок". На таблиці записані слова, але серед них є таке, яке відрізняється тільки однією буквою. Слова показуються дітям на декілька секунд. Завдання: знайти "пеньок". (Д о д а т о к 7).

Вправи на вдосконалення навички читання вголос мають стосуватись як техніки (правильність вимови, швидкість), так і розвитку вміння донести до слухача зміст твору. Розуміння прочитаного є основною характеристикою читання. Воно залежить від багатьох факторів: розуміння слова, речення, цілого тексту.

Наведемо кілька вправ на **вдосконалення розуміння прочитаного**:

1. Вправи та ігри на розуміння слів у тексті.

• Робота із тлумачним словничком для кмітливих діточок. (Слова випишуються на дошці, читаються вголос, дається їх тлумачення. Або навпаки: треба знайти слово за його визначенням). (Д о д а т о к 8).

• Гра "Знайди пару" (Дається два стовпчики слів, які певним чином співвідносяться між собою: синонімічні чи антонімічні пари. Учні треба прочитати, знайти пару слів і з'єднати їх рискою).

• Гра "Дослідник" (На аркуші паперу в довільному порядку розміщені малюнки, що зображують предмети, дібрані за певною ознакою. Кожний малюнок має свій номер. Наприклад: овочі, фрукти, засоби пересування, знаряддя праці тощо. Окремо на цьому самому аркуші написані в стовпчик слова – назви цих предметів з порожніми кружечками. Завдання:

за можливості швидко прочитати слова, знайти відповідні малюнки і вписати номер малюнка у порожній кружечок).

2. **Вправи на розуміння речень у тексті.** (Коли частина речення складається з добре знайомих груп, що сприймаються вже автоматично, тоді легше впоратись і з рештою).

- Гра "Розвідник" з різних типів завдань: знайди коротке або найдовше речення. Знайди речення до малюнка або за даною схемою. Знайди, чим відрізняються речення? (Змінюється порядок слів або відрізняється лише прийменниками чи сполучниками) тощо.

- Розшир речення або доповни за змістом. (Вибирається одне коротке речення із тексту і добираються до нього головні чи другорядні члени речення).

- Склади речення. (Кілька речень діляться навпіл і подаються у довільному порядку. Учні читають і з'єднують ці частини. Завдання такого типу дуже потрібні, бо вони привчають дітей розмірковувати над змістом того, що читають, розуміють логічні зв'язки між частинами речення). (Д о д а т о к 9).

3. **Вправи на розуміння цілого тексту.**

- Прочитай і намалюй. (Використовуються тексти, в яких яскраво описані предмети чи картини природи, які легко відтворити на малюнку).

- Прочитай і виконай завдання. (Для індивідуальної роботи готується текст на картці, а також конверт з тим чи іншим додатковим матеріалом. Учень самостійно читає текст і виконує вказане на ньому завдання. Наприклад: *"Візьми той конверт, на якому в кутку намальовано три хрестики й кружечок. Відкрий його. Там ти побачиши частини кількох малюнків. Знайди серед них чотири частини, з яких можна скласти малюнок..."* Учень виконує завдання, а потім читає текст уголос так, щоб однокласники зрозуміли зміст виконаної роботи. Такі інструкції можуть складати самі учні.

- Інсценізація уривка. (Використовуються тексти з діалогом).

- Склади текст. (Текст розділено на речення, кожне з яких дається на окремій картці. Учні читають, визначають порядок, нумерують картки, читають класу вголос увесь текст).

- Дай назву: прочитай і вибери потрібний заголовок. (Пропонуються варіанти заголовків, серед яких учень вибирає потрібний).

- Знайди відповідь. (На запитання вчителя діти дають відповідь реченнями з тексту).

- Аудіювання. (Після одноразового читання тексту вчителем пропонується запитання з двома, трьома відповідями. Учень знаходить правильну відповідь).

- Згадайся, що далі. (Текст, що складається з двох абзаців, записаний на двох картках. Учні одержують ту, на якій початок тексту. Вони читають і думають, про що йдеться в наступній частині, розказують про свої припущення. Вчитель дає їм картку з другою половиною тексту. Діти порівнюють, роблять висновки).

- Постав запитання. (Після читання учні ставлять запитання до тексту).

- Робота в парах: "Заповни пропуски". (У тексті пропускаються чи закреслюються деякі слова так, щоб ціле можна було зрозуміти без зайвих зусиль. Учень читає вголос текст з пропусками, додаючи пропущені слова. Інший учень одержує повний текст, слухає і стежить очима за текстом, щоб відмітити розбіжності. Після цього діти обговорюють, чи правильно за змістом перший учень доповнив текст, чи його вставки виявились неточними. Можна й по-іншому опрацювати текст: пронумерувати пропуски і дати в кінці пропущені слова за цими ж номерами).

Отже, необхідною і обов'язковою роботою на кожному уроці в 1 класі є спеціальні вправи, що мають на меті розвиток техніки читання та розуміння прочитаного.

Ефективним засобом навчання повинні стати текстові матеріали, які дають змогу виявити ступінь сформованості різних складових навички читання: розуміння слова, речення, цілого тексту; правильність, виразність читання вголос тощо.

На нашу думку, методичні рекомендації, запропоновані вище, спрямують роботу вчителя початкових класів на розвиток навички читання молодших школярів, допоможуть йому у процесі підготовки до уроків.

Додаток 1.

		а	о	у	е	и	і	є	я	ю
1	м	ма	мо	му	ме	ми	мі	ме	мя	мю
2	н	на	но	ну	не	ни	ні	не	ня	ню
3	в	ва	во	ву	ве	ви	ві	ве	вя	вю
4	л	ла	ло	лу	ле	ли	лі	ле	ля	лю
5	с	са	со	су	се	си	сі	се	ся	сю
6	к	ка	ко	ку	ке	ки	кі	ке	кя	кю
7	п	па	по	пу	пе	пи	пі	пе	пя	пю
8	р	ра	ро	ру	ре	ри	рі	ре	ря	рю
9	т	та	то	ту	те	ти	ті	те	тя	тю
10	д	да	до	ду	де	ди	ді	де	дя	дю
11	з	за	зо	зу	зе	зи	зі	зе	зя	зю

12	мн	мна	мно	мну	мне	мни	мні	мне	мня	мню
13	вл	вла	vlo	влу	вле	вли	влі	вле	вля	влю
14	вк	вка	vko	вку	вке	вки	вкі	вке	вкя	вкю
15	кв	ква	kvo	кву	кве	кви	кві	кве	квя	квю
16	кл	кла	klo	клу	кле	кли	клі	кле	кля	клю
17	вн	вна	vno	вну	вне	вни	вні	вне	вня	вню
18	ск	ска	sco	ску	ске	ски	скі	ске	скя	скю
19	сл	сла	slo	слу	сле	сли	слі	сле	сля	слю
20	см	сма	smo	сму	сме	сми	смі	сме	смя	смю
21	пр	пра	pro	пру	пре	при	прі	пре	пря	прю
22	пл	пла	plo	плу	пле	пли	плі	пле	пля	плю
23	кр	кра	kro	кру	кре	кри	крі	кре	кря	крю
24	рн	рна	rno	рну	рне	рни	рні	рне	рня	рню
25	ст	ста	sto	сту	сте	сти	сті	сте	стя	стю
26	тк	тка	tco	тку	тке	тки	ткі	тке	ткя	ткю
27	др	дра	dco	дру	дре	дри	дрі	дре	дря	дрю
28	рп	рпа	rpo	рпу	рпе	рпи	рпі	рпе	рпя	рпю
29	дм	дма	dmo	дму	дме	дми	дмі	дме	дмя	дмю
30	зл	зла	zlo	злу	зле	зли	злі	зле	зля	злю
31	зн	зна	zno	зну	зне	зни	зні	зне	зня	зню

Додаток 2.

Хитру сороку спіймати морока,
А на сорок сорок – сорок морок.

Вибіг Гриша на доріжку,
На доріжці сидить кішка,
Взяв з доріжки Гриша кішку –
Хай піймає кішка мишку.

Сім дочок-сіроочок,
Вишивають сім сорочок.

В горішнику – горішина
Горішками обвішана.
Оришка і Тимішко
Струшують горішки.

Пильно поле пильнували –
Перепелів полювали.

Ти малий скажи малому,
Хай малий малому скаже –
Хай малий теля прив'яже.

Женя з бджільми не дружив –
Завжди Женя бджіл дражнив,
Женю бджоли не дражнили,
Та дражнила нажалили.

Додаток 3.

Ма-ма-ма – холодна зима.
Му-му-му – молока кому?
Мо-мо-мо – до школи йдемо.
Ми-ми-ми – нові килими.
Мі-мі-мі – допоможи мені.
Ме-ме-ме – хто книжку візьме?

Ра-ра-ра – висока гора.
Ро-ро-ро – гостре перо.
Рі-рі-рі – сонце угорі.
Ру-ру-ру – не псуй кору.
Ри-ри-ри – книжку бери.
Ат-ат-ат – молодий солдат.
Ут-ут-ут – злетів у небо беркут.
Іт-іт-іт – муркотливий кіт.
От-от-от – літаком летить пілот.
Ит-ит-ит – гуляє в морі кит.
Ет-ет-ет – до нас прийшов поет.
Да-да-да – швидка хода.
Ад-ад-ад – випав сильний град.
Де-де-де – Оксанка знайде.
Ед-ед-ед – кольоровий плед.
До-до-до – велике гніздо.
Од-од-од – зеленіє город.
За-за-за – дідова коза.
Зі-зі-зі – сережки на березі.
Зу-зу-зу – не ламай лозу.
Зе-зе-зе – кінь доведе.
Ам-ам-ам – нікому не дам.
Ум-ум-ум – у класі шум.
Ом-ом-ом – помиємо з милом.
Им-им-им – від багаття дим.
Ім-ім-ім – збудуємо дім.
Ем-ем-ем – туди не підем.

Ір-ір-ір – великий двір.
Ир-ир-ир – голландський сир.
Ря-ря-ря – ясна зоря.
Ар-ар-ар – вправний кухар.
Ер-ер-ер – молодий шофер
Та-та-та – купили kota.
Тя-тя-тя – солодка кутя.
Ту-ту-ту – солдат на посту.
Ти-ти-ти – до школи йти.
То-то-то – дитяче лото.
Те-те-те – волошка цвіте.
Ду-ду-ду – крикливий какаду.
Уд-уд-уд – справедливий суд.
Ді-ді-ді – сваритися годі.
Ід-ід-ід – туристський похід.
Одь-одь-одь – весела молодь.
Удь-удь-удь – підем куди-небудь.
Азь-азь-азь – молодий князь.
Зи-зи-зи – чумацькі вози.
Зю-зю-зю – намазали маззю.
Із-із-із – скриплячий віз.

Додаток 4.

Таблиця № 1 (а, у, о, и, м, і, н, в, л)

нам	мама	ловив	малина
вам	Ніна	налив	лимони
лин	млин	вилів	ловили
лом	вона	лимон	налила
він	Іван	мамин	намолов
вів	маму	молов	мамина
мав	Ліна	вимив	вилила

Таблиця № 2 (с, к)

сам	лосі	вінок	носили
мак	сани	кавун	солили
лак	Сава	насос	калина
сом	сини	сосна	косили
око	сама	масло	вулики
ліс	кома	смола	кавуни
сім	сова	слава	колосок

Таблиця № 3 (п, р)

рак	рука	росла	корова
рис	роса	пилка	Марина
ріс	сира	Пилип	Лариса
пас	липа	сапка	варила
пів	рама	писав	Поліна
Іра	сіра	слива	Павлик
ріс	нора	ранок	молоко

Таблиця № 4 (т, е)

кіт	стіл	океан	Оленка
віл	віск	весло	весело
ліс	поле	Семен	півник
оре	кома	лиска	ворота
три	море	вікно	ворона
рів	пасе	лавка	стукіт
рот	парк	сітка	плитка

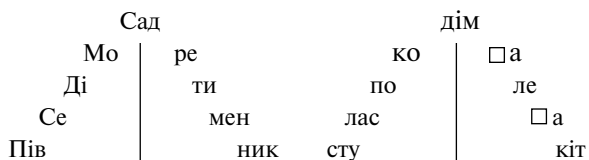
Таблиця № 5 (д, з)

дім	коза	Десна	Дніпро
дим	коса	квіти	пустир
сум	діти	кізка	Данило
сад	ріки	сітка	дерева
зал	сито	зерно	ставок
зір	весна	візок	лелеки
віз	липа	озеро	лазили

Таблиця № 6 (б, т)

бік	бинт	білка	береза
пік	зубр	зебра	болото
зуб	брат	кобра	Микола
суп	баба	рибка	сопілка
бак	бант	верба	співала
бик	вепр	бобри	капуста
бук	коло	ріпка	Степан

Додаток 5.

Додаток 6.

Таблиця Шульге

3	12	10	5	25
19	16	21	18	8
6	23	4	2	14
13	9	17	7	22
1	15	20	11	24

Додаток 7.

ніс	кит	нічка	день	білка
ніс	кит	нічка	день	білка
ніс	кіт	нічка	день	булка
ріс	кит	нічка	пень	білка
ніс	кит	річка	день	білка

Додаток 8.

Тлумачний словничок для кмітливих діточок

- Бабуся** – мати своєї матусі (тата).
- Бджола** – комаха, що збирає з квітів нектар, який перетворює на мед.
- Виразно** – (читаю, говорю) – з інтонацією.
- Влітку** – О літній порі.
- Ворота** – місце – вхід у двір, на подвір'я.
- Годинник** – механізм для визначення часу.
- Гумка** – предмет, яким стирають написане.
- Ганок** – прибудова з майданчиком, східцями перед входом до хати.
- Грунт** – земля, родючий пласт, поверхня.
- Гудзик** – засіб для застібання предметів одягу.
- Джміль** – смугаста комаха – запилювач квіток.
- Дзига** – іграшка, що крутиться.
- Дзьоб** – ніс птаха.
- Дідусь** – тато мами чи тата.
- Загадка** – логічне завдання для розвитку мислення.
- Зозуля** – птах.
- Ім'я** – як тебе називають, твоя назва.
- Їжак** – колюча тваринка, яка мешкає у лісі.
- Кватирка** – шибка у вікні, що відчиняється для провітрювання кімнати.
- Київ** – столиця України.
- Корисний** – той, що приносить користь.
- Лялька** – дитяча іграшка для дівчаток.
- Лелека** – птах.
- Лінійка** – предмет для вимірювання довжини.
- Новий** – щойно утворений.
- Одинадцять** – число, означає кількість.
- Олень** – велика рогата тварина, що живе у лісі.
- Олівець** – предмет для малювання.
- Папір** – предмет для письма.
- Парасолька** – предмет, що захищає від дощу, округлої форми з ручкою.
- Подруга** – та, з ким дружать дівчата.
- Посередині** – в центрі.
- Україна** – наша держава.
- Українська** – що має відношення до України.
- Фартух** – предмет одягу, що запобігає його забрудненню.
- Цукерка** – солодкий продукт із використанням цукру.

Цукор – солодкий продукт з буряка.

Чотирнадцять – число, означає кількість.

Якір – предмет – гальма для кораблів, човнів, яхт.

Додаток 9.

що деякі птахи вилуплюються
взимку. Адже не всі знають,
але нічого не боїться. можна всього навчитись.
Завірюха то стихає, Хоч він і маленький,
Якщо дуже хотіти, то знову починає завивати.

Література

1. Івченко А. Тлумачний словник української мови / А. Івченко. – Х. : Вид. гр. "Фоліо", 2010.
2. Козоріз С. Методи і форми роботи на уроках читання // Розкажіть онуку, № 25–26, вересень 2004.
3. Сучасний урок у початковій школі // Упоряд. Ярош Г. О., Седова Н. М. – Х. : Вид. гр. "Основа", 2005.
4. Хвостенко О. Формування дихання молодших школярів як основи правильного мовлення // Початкова освіта, № 5–7, 2009.